

Коваль Н. О.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ТОНАЛЬНА ВАРІАТИВНІСТЬ У ВИМОВІ ЖИТЕЛІВ ПІВДЕННОГО СХОДУ АНГЛІЇ

Стаття присвячена дослідженню соціальної диференціації тональних і діапазонних характеристик спонтанної мови в південно-східній вимові.

Актуальність дослідження продиктована необхідністю вивчення реального функціонування інтонаційної норми сучасної англійської мови як мови міжнародного спілкування. На першому етапі експерименту було досліджено читання ідентичного тексту з метою виявлення типових південно-східних регіональних особливостей вживання тонів. Методом аудиторського аналізу досліджувалася мова 42 дикторів, відібраних виключно за територіальним принципом проживання та навчання в різних графствах південного сходу Англії, а саме: Медвей, Суррей, Оксфордшир, Східний Сассекс, Бакінгемшир. Однак аудиторський аналіз їхньої мови не виявив будь-яких регулярних відповідностей між географічними межами й інтонаційними показниками під час зіставлення інформантів по районах проживання.

На другому етапі дослідження метою було виявлення специфіки діапазонних характеристик жіночих голосів у спонтанному мовленні. З огляду на зазначені в спеціальній літературі явища звуження діапазону голосу, зумовлені територіальними й соціальними характеристиками мовців, у тому числі їхньою приналежністю до певної демографічної групи, була зроблена спроба вивчити результати впливу спонтанності мови на діапазон голосу за умови єдності територіальної приналежності, соціального статусу, віку й статі мовців.

У ході дослідження встановлено, що соціальна диференціація типів вимови й особливостей соціальної ситуації відбивається на діапазонних характеристиках голосів, впливає на їхнє тембральне забарвлення. У спонтанному мовленні звуження діапазону за даними інтегрального спектрографічного аналізу проявляється в різній формі в залежності від впливу таких факторів, як офіційність ситуації або установка мовця.

Значущими показниками є: локалізація піків максимальної енергії, концентрація енергії в області нормального діапазону, характер переходу й розподілу енергії за його межами, кількість загальної енергії, витраченої в одиницю часу, а також відхилення піку від середнього показника.

Ключові слова: орфоепічна норма вимови, тембр, діапазон, інтонаційні характеристики, соціальна ситуація, спонтанне мовлення, спектр, енергія.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика характеризується важливим інтересом до вивчення соціального функціонування мови. Інтонація, як показали праці відомих фонетистів, відіграє важливу роль в процесі спілкування, яке є однією з форм соціальної взаємодії людей [1; 2; 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вивчення процесу спілкування необхідно враховувати соціальні й територіальні особливості вимови людей, у тому числі специфіку мелодики як одного з основних компонентів інтонації [9; 14; 15]. Найповніше в інтонології розроблені мелодійні характеристики орфоепічної норми англійської літературної вимови, а серед регіональних типів – мелодика шотландського регіонального стандарту [7; 12; 13].

Тим часом, як показали соціолінгвістичні дослідження [5; 8; 10; 16], натеper на південному сході Англії орфоепічна норма функціонує на тлі різноманітних регіональних типів вимови, водночас ступінь віддалення від орфоепічної норми залежить від соціоекономічного класу, роду занять і демографічної групи мовців, а також від соціальної ситуації [11, с. 25].

Як відомо, через «вирівняний» вплив стандарту, регіональні типи вимови перестали існувати «в чистому вигляді»; більшість мовців на діалектах користуються як рідним діалектом, так і літературною мовою, придбаною з освітою [6, с. 12]. Носії місцевих діалектів можуть контролювати відхилення від стандарту у своїй промові (крім моментів емоційної напруги й крайньої втоми) й за своїм лінгвістичним статусом наближаються до білінгвів [14, с. 78].

Вивчення явища диглосії на матеріалі інтонації шотландського типу вимови показало, що в спонтанному діалогічному мовленні більшою мірою, ніж в читанні, проявляються всі типово шотландські тональні й діапазонні характеристики [7, с. 12]. Характерною рисою всіх регіональних типів вимови, за даними Т. І. Шевченко, є звуження діапазону щодо орфоепічної норми вимови, а також обмеженість мелодійного репертуару зі збільшенням частки рівних конфігурацій у мелодії [10, с. 79].

Постановка завдання. У фокусі даної статті знаходиться соціальна диференціація тональних і діапазонних характеристик спонтанної мови в південно-східній вимові. Актуальність дослідження продиктована необхідністю вивчення реального функціонування інтонаційної норми сучасної англійської мови як мови міжнародного спілкування.

Виклад основного матеріалу. На першому етапі нашого експерименту ми звернулися до читання ідентичного тексту з метою виявлення типово південно-східних регіональних особливостей вживання тонів. Методом аудиторського аналізу досліджувалася мова 42 дикторів, відібраних виключно за територіальним принципом проживання та навчання в різних графствах на південному сході Англії, а саме: Медвей, Суррей, Оксфордшир, Східний Сассекс, Бакінгемшир. Однак аудиторський аналіз їхньої мови не виявив будь-яких регулярних відповідностей між географічними межами й інтонаційними показниками під час зіставлення інформантів по районах проживання. Це ще раз підтверджує раніше встановлений факт, що поширення інтонаційних явищ охоплює більші ареали, ніж, наприклад, відмінності у звуках, голосних і приголосних [6, с. 14; 10, с. 55].

Зіставлення усереднених даних мови жителів півдня з орфоепічною нормою англійської вимови Received Pronunciation (RP) показало, що хоча номенклатура тонів у південно-східному типі вимови та в RP в цілому збігається, в південно-східному типі вимови тони (спадні, висхідні

й рівні) вживаються частіше, ніж в RP, а складні й складені – рідше (див. табл. 1).

Звернення до соціальних характеристик дикторів показало, що для мови дикторів із низьким соціальним статусом особливо характерні прості тони, в той час як складні й складені тони вживалися цими дикторами значно рідше, ніж інформантами високого статусу. У деяких дикторів вони практично були відсутні (робочий, секретар-друкарка). У промові мовців високого соціального статусу (дипломата високого рангу, директора великого банку, а також дружин цих інформантів) представлені всі типи тонів.

Аналіз за віковими групами підтверджує положення, що мова дітей і підлітків відбиває соціальне становище, яке визначається родом занять батька – інтонація читання в підлітків із сімей, глави яких належать до верхівки суспільства, ближче до RP, ніж в їхніх однолітків, сім'ї яких належать до нижчого соціального класу. Так, п'ятнадцятирічна школярка з Лондона (донька директора банку, учениця публік-скул) і вісімнадцятирічний студент з Кента (син посла, першокурсник Оксфордського університету) майже весь оповідний текст прочитали з поступово спадною шкалою, яка властива орфоепічній нормі, з особливо виділеним низхідним тоном в кінці. Висхідний тон в кінці висловлювання традиційно спостерігався в загальних питаннях. Однак в цілому мелодійний репертуар цих дикторів був недостатньо варіативний: спадний тон склав 80% всіх термінальних тонів, а складні тони практично не вживалися. Підлітки прагнули до читання з дотриманням тих нормативів читання (як більш офіційною формою мови), яким їх навчили в школі й сім'ї. У спонтанній ж промові ці підлітки далеко не так строго дотримувалися норми й допускали досить велике відхилення від RP, особливо у звуковому складі мови.

Порівняння читання жінок різного соціального стану – друкарки із середньою освітою (А), незаміжньої студентки університету (Б), домогосподарки з середньою освітою, подружжя інженера (В) і домогосподарки, філолога за освітою,

Таблиця 1

Частотність вживання складних і складових термінальних тонів (%)

Регіони	Медвей	Суррей	Оксфордшир	Східний Сассекс	Бакінгемшир	RP
Термінальні тони						
∨	0,5	-	-	5	1,8	11,1
\+/\	1,5	-	1	4	2,6	5,5
∧	-	-	-	0,3	0,1	2,1
/+\	-	-	-	-	-	0,6

подружжя дипломата (Г) – показує, що інтонація останнього диктора (Г) найбільш наближена до норми за тональною варіативністю; найменш виразне читання диктора А (див. табл. 2).

Таблиця 2

Частотність вживання термінальних тонів жінками різних соціальних груп (%)

Диктори	А	Б	В	Г	RP
Термінальні тони					
\	73	49	72	56	50,2
/	14	49	25	25	24,2
∨	13	2	3	5	5,6
→	-	-	-	7	11,1
\+ /	-	-	-	5	5,5
∧	-	-	-	2	2,2

Наведені дані ясно показують, що обмеженість мелодійного інвентарю, раніше відзначена як типово регіональна характеристика, є одночасно й ознакою соціальної диференціації мовців. Разом з тим необхідно підкреслити, що на південному сході Англії, на відміну від півночі, Шотландії та Уельсу, складні тони, особливо висхідний-спадний, не характерні.

На другому етапі дослідження ми виявляли специфіку діапазонних характеристик жіночих голосів у спонтанному мовленні. З огляду на зазначені в спеціальній літературі явища звуження діапазону голосу, зумовлені територіальними й соціальними характеристиками мовців, у тому числі їхньою приналежністю до певної демографічної групи [11, с. 32; 12, с. 89; 13, с. 178], була зроблена спроба вивчити результати впливу спонтанності мови на діапазон голосу за умови єдності територіальної приналежності, соціального статусу, віку й статі мовців в такому діалозі: діалог 1 – секретарі-друкарки, 21–30 років; діалог 2 – патронажні сестри, 41–50 років.

Тексти реплік кожного учасника спонтанної бесіди, попередньо нормовані по тривалості, були оброблені за допомогою інтегрального спектрографічного аналізу в Лабораторії експериментальної фонетики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова на інтегральному спектрографі ІС-2М. Визначалося загальна кількість енергії, витраченої на проголошення тексту кожним диктором, розподіл енергії спектра по окремих смугах частот в діапазоні від 62 Гц до 8000 Гц, причому ширина частотних смуг була зумовлена конструкцією фільтрів інтегрального спектрографа.

Отримані дані по кожній із частотних смуг для кожного диктора були представлені в процентному відношенні до загальної кількості енергії, витраченої кожним диктором на проголошення тексту, після чого були визначені середні групові значення за всіма показниками: локалізація піків максимальної енергії, смуги найбільшої концентрації енергії, відхилення піку енергії (d) від показника середньої енергії:

$$d = \frac{E_{\max} - \bar{E}}{S},$$

де E_{\max} – максимальна енергія; \bar{E} – середня енергія; а S – середньоквадратичне відхилення, що обчислюється за формулою:

$$S = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n E_i - \bar{E}}{n}}$$

Зіставлення отриманих даних із раніше встановленими нами груповими характеристиками голосів у тих же вікових групах носіїв південно-англійського типу вимови на матеріалі читання дозволяє виявити особливості спонтанної мови. Перше, найбільш загальне спостереження полягає в наступному: у всіх вікових групах і типах мовлення основна енергія жіночих голосів доводиться на смугу нормального діапазону, що включає частотні смуги від 177 Гц до 707 Гц (див. табл. 3).

Таблиця 3

Концентрація енергії в області нормального діапазону жіночих голосів (в%, діапазон 177–707 Гц)

Вік	Читання	Спонтанна мова
21–30 років	75 81	76
41–50 років	61	89

Тим самим виявляється вузькість жіночого діапазону щодо чоловічого, нижня межа якого визначається нижчою частотою: 105–707 Гц. Разом з тим намічається різниця при переході до спонтанної мови: в жінок у віці 41–50 років, які володіють південно-східною регіональною вимовою, як і в чоловіків у групі робітничого класу, кількість енергії в області нормального діапазону значно вище – 89%. У групі молодих жінок у віці 21–30 років регіональні особливості мови також проявляються у відносному збільшенні енергії саме в цій смузі – 81%, але в спонтанному мовленні характеристики секретарів-друкарок, які обговорюють свої службові обов’язки, близькі до лондонської мови в читанні – 76%.

Найсуттєвіша відмінність між читанням і спонтанною промовою є показовою для обох вікових груп. Вона проявляється в характері розподілу енергії за межами нормального діапазону жіночих голосів, у кількості енергії, витраченої в одиницю часу, у величині відхилення піку енергії від середнього показника. Так, наприклад, в групі 21–30 років можна побачити збіг області концентрації енергії (177–707 Гц) і пік енергії (250 Гц) у двох видах мовленнєвої діяльності, проте в читанні відзначається рівномірне, плавне наростання на частотних смугах від 62 Гц до 250 Гц і поступове згасання енергії на частотах від 250 до 8000 Гц. У спонтанному мовленні, навпаки, енергія розподіляється стрибкоподібно: високий рівень концентрації енергії в області нормального діапазону змінюється різким падінням рівня енергії на смугах від 1000 Гц до 8000 Гц. Відхилення піку енергії від середнього показника в спонтанному мовленні вище, ніж в читанні, в той час як показник загальної енергії значно нижче в цьому виді мовленнєвої діяльності (9415 супротив 30282).

У групі жінок 41–50 років спостерігається та ж тенденція: плавний характер розподілу енергії в читанні, який відбивається в мінімальному відхиленні пікової енергії від середнього значення (1,1), а в спонтанному мовленні – яскраво виражене збільшення енергії в області нормального діапазону, супроводжуване падінням рівня на інших частотах, що проявляється в збільшенні показника відхилення піку (2,5) й зниженні показника загальної енергії (9430 супротив 28351).

Поряд з функціонально-стилістичною диференціацією читання та спонтанного мовлення, матеріал дослідження дозволяє зробити певний висновок щодо впливу такого фактора, як цільова установка мовців, істотного для визначення мовців у конкретній соціальній ситуації, на діапазонні характеристики жіночого голосу, його тембрального забарвлення. Так, зокрема, за однакової кількості статусів двох мовців, тобто при однаковому професійному й культурному рівні, представники однієї та тієї ж демографічної групи можуть мати різні цілі спілкування.

У нашому матеріалі під час обговорення службових обов'язків одна з секретарів-друкарок так само, як і одна з патронажних сестер у другому діалозі, здає чергування та дає інструкції своїй

зміні. Вища напруга позначається на характері розподілу енергії активніших учасників бесіди: в межах нормального діапазону в них відзначаються два піки (250 Гц і 500 Гц у секретаря-друкарки у віковій групі 21–30 років, 177 Гц та 354 Гц у медсестри у віковій групі 41–50 років). У пасивних учасників бесіди – тільки один пік максимальної енергії (250 Гц).

Крім того, для виділення передової ролі значущими виявилися: більша кількість загальної енергії, витраченої в одиницю часу (13697 супротив 11222 в першій групі й 15057 супротив 14740 в другій), відносно велика концентрація енергії в області нормального діапазону жінок (78% супротив 73% і 95% супротив 83% відповідно). На тлі загального збільшення кількості енергії відхилення пікової енергії в активних учасників бесіди менше в порівнянні з тими ж показниками в пасивних учасників бесіди (2,3 супротив 2,7 і 3,0 супротив 3,4).

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз тональних і діапазонних особливостей південно-східної вимови дозволив насамперед протиставити південно-східну вимову загальноанглійській орфоепічній нормі вимови, а також іншим регіональним типам вимови як ту вимову, яка має характерні риси в мелодії: відсутність або, точніше, маловживаність складних і складових тонів, що особливо важливо для протиставлення північному, шотландському й валлійському регіональним стандартам. Для спонтанного мовлення, крім названих особливостей, характерно переважне використання рівних конфігурацій у мелодії.

Соціальна диференціація типів вимови й особливостей соціальної ситуації відбивається на діапазонних характеристиках голосів і впливає на їхнє тембральне забарвлення. У спонтанному мовленні звуження діапазону за даними інтегрального спектрографічного аналізу проявляється в різній формі в залежності від впливу таких факторів, як офіційність ситуації або установка мовця. Значущими показниками є: локалізація піків максимальної енергії, концентрація енергії в області нормального діапазону, характер переходу й розподілу енергії за його межами, кількість загальної енергії, витраченої в одиницю часу, а також відхилення піку від середнього показника.

Список літератури:

1. Ганькина М. В. Развитие интонационной нормы английского языка (экспериментально-фонетическое исследование на материале южно-английского произношения) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва : МГЛУ, 1992. 18 с.
2. Кереева С. Б. Социальная обусловленность интонационной вариативности речи (экспериментально-фонетическое исследование на материале английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва : МГПИИЯ им. М. Тореца, 1988. 23 с.

3. Полетаев Д. И. Социальная дифференциация интонации в ограниченном речевом сообществе (экспериментально-фонетическое исследование речи жителей г. Анкориджа, штат Аляска, США) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1997. 19 с.
4. Присяжнюк О. Я. The English dialects: an analysis of the basic peculiarities. *Сучасні дослідження з іноземної філології* : збірник наукових праць / відпов. редактор М. П. Фабіан. Вип. 11. Ужгород : ПП «Аутдор-Шарк», 2013. С. 288–301.
5. Присяжнюк О. Я. Английский лингвистический компонент в современной языковой ситуации. *Полілог* : збірник статей молодих науковців з історії, філософії, культурології / редкол.: О. В. Чайковський та інші. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2016. С. 89–96.
6. Скопинцева Т. С. Территориальная вариативность английской интонации на британских островах (Экспериментально-фонетическое исследование на материале девяти территориальных типов британского произношения английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва : МГЛУ, 1995. 22 с.
7. Скуланова Г. М. Региональная вариативность интонации /экспериментально-фонетическое исследование на материале англ. языка в Шотландии/ : автореф. дисс. ...канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1987. 22 с.
8. Чечель С. В. Просодический аспект социальной вариативности языка (экспериментально-фонетическое исследование) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Пятигорск, 1999. 16 с.
9. Шевченко Т. И. Социальная вариативность английской интонации : учебное пособие. Москва : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1986. 122 с.
10. Шевченко Т. И. Социальная дифференциация английского произношения. Москва : Высшая Школа, 1990. 144 с.
11. Шевченко Т. И. Коммуникативные функции социальной вариативности интонации : автореф. дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.04. Москва, 1990. 45 с.
12. Crystal D. The English Language. London : Penguin Books, 2000. 288 p.
13. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 370 p.
14. Hughes A., Trudgill P. English accents and dialects: An introduction to social and regional variants of British English. 3d edition. London : E. Arnold, 1996. 142 p.
15. Labov W. Sociolinguistic Patterns. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2001. 344 p.
16. Trudgill P. Introducing language & society.– London : Penguin Books, 2002. 79 p.

Koval N. O. TONAL VARIATION IN THE SOUTHEASTERN RESIDENTS' PRONUNCIATION

The paper is devoted to the social differentiation of tonal and range characteristics of spontaneous speech in the Southeastern pronunciation.

The relevance of the study is dictated by the need to study the real functioning of the intonation norm of contemporary English as a language of international communication.

At the first stage of the experiment, the analyzed the reading of an identical text with the aim of identifying typically Southeastern regional features of the use of tones. The method of audit analysis was used to study the speech of 42 people, selected exclusively according to the territorial principle of living and studying in different counties in the southeast of England, namely: Medway, Surrey, Oxfordshire, East Sussex, and Buckinghamshire. However, an audit analysis of their speech did not reveal any regular correspondences between geographical boundaries and intonation indicators when comparing informants by the area of residence.

At the second stage of the study, the author's task was identifying the specifics of the range characteristics of female voices in spontaneous speech. Considering the narrowing of the range of voices noted in the special literature, due to the territorial and social characteristics of the speakers, including their belonging to a certain demographic group, an attempt was made to study the effects of spontaneity of speech on the range of the voice provided the unity of territorial affiliation, social status, age and gender of speakers.

The research found out that the social differentiation of types of pronunciation and characteristics of the social situation is reflected in the range characteristics of the voices as well as affects their tonal coloring. In spontaneous speech, the narrowing of the range according to the integral spectrographic analysis appears in different forms depending on the influence of factors such as the official situation or the speaker's attitude. Significant indicators are: the localization of the peaks of maximum energy, the concentration of energy in the normal range, the transition and the distribution of energy, the amount of total energy spent per unit time, and the deviation of the peak from the average indicator.

Key words: *received pronunciation, voice timbre, range; intonation characteristics, social situation, spontaneous speech, spectrum, energy.*